

Lei-Document 52

31 AUGUSTUS 2016

LeiDocument is een uitgave van de Leido Academy

INLEIDING

Nummer 51 heeft waarschijnlijk een zware wissel getrokken op veel lezers, maar ja, het leek ons nodig om toch de registers open te trekken ten aanzien van het commentaar op het wetsvoorstel rond de Ad. Het gaat om een ingrijpende systeemaanpassing voor het hoger onderwijs, het hbo in dit geval, en dan is het verstandig om goed naar alle consequenties te kijken. Daarnaast zullen allerlei hogescholen (en mbo-instellingen die meekijken) zich moeten gaan afvragen hoe ze van de huidige naar de nieuwe situatie kunnen komen, en wat dit alles betekent voor het ontwikkelen van nieuwe Ad's, mede gelet op het instellingsbeleid.

Graden en toevoegingen

In dit nummer gaan we in op een aspect dat in 51 is blijven liggen nl. de graden en hun toevoegingen. De Ad heeft die mogelijkheid nu niet, maar nu blijkt dat OCW dit voor de Ad-opleiding wel mogelijk wil maken. Maar bij een analyse van onze kant blijkt dat niet te kunnen op basis van de huidige regelgeving, en ook niet na de aanpassingen die worden voorgesteld. Deze analyse wordt hier uitgebreid ten toon gespreid (voor de liefhebbers), opdat er dan een ander voorstel kan worden gedaan om dit allemaal mogelijk te maken. Tevens pakken we nog een mogelijke aanpassing mee als het gaat om de afkorting van de toevoeging, die ook door de NVAO dient te worden beoordeeld.

Uitkomsten 26 augustus over wet en Ad

Op 26 augustus is er een bijeenkomst geweest over het wetsvoorstel, op initiatief van Leido, in aanwezigheid van OCW. We geven hier een aantal uitkomsten hiervan, ter informatie.

Themagroepen Ad (LN-Ad)

De verdere invoering van de Ad aan de hand van deze wetswijziging heeft nadrukkelijk raakvlakken met de vormgeving ervan. Er zal goed moeten worden gekeken naar allerlei aspecten van de opleiding, zeker nu het een zelfstandig element binnen het hbo wordt. We denken dat in de periode tot de concrete invoering van de Ad als opleiding en de daarmee gepaard gaande overgangsregeling (en dan hebben we het over 2018 en een nog nader vast stellen periode erna) er zonder meer zinvol over die aspecten aan de hand van thema's kan worden overlegd. Daarvoor hebben we nog steeds het Landelijk Netwerk Ad (LN-Ad) in stand gehouden.

Hieronder staat een oproep om mee te denken door plaats te nemen in een themagroep. Zo'n groep moet vooral worden gezien als een 'denktank', door via de e-mail met elkaar te communiceren en in voorkomend geval bij elkaar te komen. Ook ontstaat er op die wijze een expertise-netwerk waar elke hogeschool gebruik van kan maken. Leido kan daarbij een intermediaire en ondersteunende rol spelen. Zie dus de oproep en kijk of aanhaken mogelijk is – zonder allerlei verplichtingen.

OPROEP VOOR LEDEN VAN THEMAGROEPEN (LN-Ad)

Het wetsvoorstel laat zien – hoewel het geen verrassing hoeft te zijn voor ingewijden – dat er door de verzelfstandiging van de Ad allerlei zaken of opnieuw moeten worden gezien op aanpassingen of zelfstandig dienen te worden geregeld. In LeiDocument 51 is een flink aantal van die zaken besproken.

In de afgelopen jaren is gebleken dat veel van de betrokkenen bij hogescholen die met de Ad te maken hebben, interesse hebben in het delen van ervaringen. Deze kunnen worden gekoppeld aan het bespreken van ontwikkelingen en aspecten die met de verdere uitrol van de Ad-opleiding te maken hebben. In een aantal gevallen kan het zo zijn dat er inbreng mogelijk is bij de besluitvorming.

Voor de wetgeving wordt gemikt op een invoering per 1 januari 2018, dus er is een voortraject. Maar dan komt er een overgangsfase voor de Ad van programma naar opleidingen, waarbij er nog steeds veel keuzes door Ad-managers en andere betrokkenen te maken zijn. Daarbij kan het met elkaar van gedachten wisselen soms meehelpen een bepaalde richting in te slaan.

Thema's benoemen

Het voorstel is om een aantal thema's te benoemen rond die zaken betreffende de verdere uitrol van de Ad. Iedereen kan vervolgens voor zichzelf bepalen welk thema past (of meerdere thema's) bij de eigen werkzaamheden en de aanwezige expertise. Maar het kan ook zijn dat aanhaken bij een themagroep handig is om juist ervaringen op te doen en van elkaar te leren.

Groepsvorming

We streven niet naar grote groepen. Een maximum van 6 personen per themagroep lijkt ons voldoende, want uiteraard kunnen uitkomsten van overleggen, sessies en kleinschalige bijeenkomsten via nieuwsbrieven breed worden verspreid. En als blijkt dat een bepaald thema zodanig heftig speelt, is een studiedag snel georganiseerd.

Elke groep kiest een eigen aanpak, in overleg met iemand vanuit Leido. Maar de gedachten gaan ernaar uit om in ieder geval eens per twee maanden een dagdeel met elkaar te overleggen (midden des lands of op de instelling van een van de leden). Voor de rest kan er via de e-mail over het thema en daaraan gekoppelde aspecten worden nagedacht. Ook kunnen leden van een groep in kleinere sessies bij elkaar komen. Tevens kan iemand uit de groep aan andere activiteiten deelnemen, om aldus informatie te verwerven.

Werkwijze

De instelling van de themagroepen is voorzien voor een periode van minimaal 1,5 tot maximaal drie jaar, te beginnen in oktober dit jaar. Met een invoering van de wet per 1 januari 2018, een daadwerkelijke start van de Ad-opleiding per 1 september 2018 en de mogelijkheid om een overgangsperiode te hanteren (en dat is dus minimaal een jaar... maar de lengte van deze periode moet nog worden vastgesteld – ook iets van een van de themagroepen), zitten we dus al in 2019.

Meedoen, zonder verplichtingen (want we kunnen niemand houden aan wat er nu mogelijk is) – ook al is het maar voor een jaar? Stuur dan een e-mail naar info@leido.nl, met het desbetreffende thema. Twee thema's mag ook best, maar laten we goed naar de tijdsinvestering kijken – wetende uit de beginperiode van de Ad dat alles op papier soms simpel lijkt maar dat er vervolgens een en ander aan verrassende ontwikkelingen om de hoek komt kijken.

Het kan zijn dat we straks thema's samenvoegen (bijv. 6 en 7), als blijkt dat zoiets toch handiger en werkbaarder is.

Vragen kunnen naar hetzelfde e-mail-adres. Mocht u eerst meer willen weten over wat een thema zoal kan gaan inhouden, dan is een afspraak snel te maken.

Hier de thema's:

1. *Transitie van programma naar opleiding (= voorbereiding ervan / administratieve zaken / planning e.d.)*
2. *Kwaliteitszorg en accreditatie (= kaders / niveau / profielen e.d.)*
3. *Deeltijd/duaal/flexibilisering (= specifieke regelingen / macro-doelmatigheid e.d.)*
4. *MBO-HBO (= samenwerking / format B / RAC's / keuzedelen / studiebegeleiding e.d.)*
5. *Ad en Bachelor (= resterend programma / OER / samenwerking e.d.)*
6. *Wetgeving (= invoering / nationale aanpak / hogeschoolbeleid e.d.)*
7. *Formele zaken in de WHW, Ad als opleiding (= bsa / toelatingseisen / namen / toevoegingen e.d.)*

UITKOMSTEN BIJEENKOMST 26 AUGUSTUS OVER Ad EN WETSVORSTEL

Op vrijdag 26 augustus is met een aantal Ad-betrokkenen, waaronder Maarten Derksen van OCW, tijdens een open sessie van gedachten gewisseld over het wetsvoorstel voor de Ad. Hier geven we een aantal van de zaken die de revue passeerden en waarover iets valt mee te delen – los van hetgeen in LeiDocument al aan de orde is gesteld. Voor de goede orde: deze opsomming en de verwoording komen volledig voor onze rekening, dus er kunnen geen rechten aan worden ontleend.

Planning

De internetconsultatie sluit op 2 september. Op dit moment wordt door de overheid gekeken naar de uitvoerbaarheid van de voorstellen, om te voorkomen dat bepaalde zaken straks tot problemen kunnen leiden. Ook wordt bezien wat de beste manier van invoeren is, met een werkbare overgangstermijn.

Eind dit kalenderjaar zou het wetsvoorstel bij de Ministerraad moeten liggen voor besluitvorming, waarna het stuk naar de Raad van State voor advies gaat. Vervolgens moet ergens rond februari 2017 de Tweede Kamer zich over de plannen kunnen gaan buigen. Voor de goede orde: ‘het veld’ kan in dat stadium niet meer bij OCW aankloppen voor aanpassingen en andere gedachten – dat traject is op dat moment gelopen...

Maar de politici kunnen uit verschillende scenario's kiezen, waarbij uiteraard: Ga uw gang, overheid. Er kunnen ook schriftelijke vragen worden gesteld, gevolgd door overlegondes van de minister met de onderwijscommissie van de TK, en dan gaat de klok lopen.

Echter, er zijn verkiezingen volgend jaar en ja, de TK kan ook stellen dat dit voorstel iets is voor de nieuwe TK en een eventuele nieuwe minister. Ook kan men zgn. expertbijeenkomsten gaan houden, om te horen wat ‘het veld’ ervan vindt. Kortom, het is mogelijk dat er nog veel tijd verstrijkt alvorens de handtekening van de Koning onder de wet wordt gezet.

Het streven is in ieder geval, met alle slagen om de arm, om op basis van de huidige inschattingen de nieuwe wet met de Ad als opleiding op 1 januari 2018 van kracht te laten worden.

Kaders NVAO en CDHO

Er zullen aangepaste NVAO-kaders moeten komen voor de toets nieuwe Ad-opleiding en de accreditatie van bestaande Ad-programma's – die dan op een gegeven moment de status van opleiding hebben. Daarbij speelt hoe lang een Ad nog als programma kan meelopen met een Bachelor.

Ook voor de CDHO zal moeten worden gekeken wat de nieuwe voorstellen voor de relevantie van de Ad betekenen bij een beoordeling van een aanvraag. De regeling voor de macrodoelmatigheid, die ook een update nodig heeft omdat de Ad dan zelfstandig in de markt een plek heeft, zal moeten worden vertaald naar een vorm van beoordeling.

Er ligt natuurlijk al veel op tafel, voor de Ad als programma en de opleidingen in het algemeen, dus wellicht kunnen de kaders al snel in de nieuwe versie bekend zijn.

Overgangperiode voor bestaande Ad's

Er zal een overgangperiode moeten komen voor bestaande Ad's. Uiteraard kunnen de studenten binnen de cohorten die onder het bestaande regime zijn gestart, hun studie zonder onderbreking als ‘programma’ afmaken, met alle rechten van dien. Maar mogelijk zal het ook handig zijn om voor het eerste cohort na de inwerkingtreding van de wet de Ad ook nog als een programma te zien, gezien de tijd die nodig is om alles ‘om te zetten’ naar een opleiding en gelet op de communicatie die in het voortraject heeft plaatsgevonden in de richting van de doelgroepen (op basis waarvan ze een keuze maken). In de komende tijd zal moeten gaan blijken wat in de praktijk het handigste is en wat zowel naar de hogeschool toe als in de richting van de doelgroepen het meest klantvriendelijk is, om verwarring als gevolg van de transitie van programma naar opleiding te voorkomen.

Transitie en realiseren van de Ad als opleiding

Veel van de aanpassingen die nu worden voorgesteld, zullen ook wel realiteit worden. Ze komen voort uit een periode met allerlei discussies en zijn bovendien gebaseerd op alle opgedane ervaringen. Hogescholen die nieuwe Ad's willen gaan aanvragen en zich willen gaan voorbereiden op het omzetten van het Ad-programma naar een Ad-opleiding kunnen daarom al aardig op de

transitie anticiperen. Dat wil zeggen dat ze kunnen nagaan, intern, wat er *moet* worden aangepast (wettelijk verplicht) en wat eventueel anders *kan* worden neergezet (eigen keuzes).

Maar daarnaast zijn er allerlei aspecten die nu wel in het voorstel staan, en waarschijnlijk als zodanig in het stuk voor de Ministerraad en de Raad van State terecht zullen komen – mogelijk op een aantal punten aangepast op basis van eigen constatering en de inbreng via de internet-consultatie. Die zaken kunnen leiden tot allerlei discussies, zeker als er ook door OCW uit meerdere scenario's een keuze is gemaakt – binnen de verantwoordelijkheid van het ministerie. Een hogeschool moet dan maar afwachten hoe die voorstellen uiteindelijk in de wet terecht gaan komen.

Tevens kan er een politieke discussie ontbranden over een aantal inhoudelijke elementen van het voorstel. En ja, dit kan leiden tot nieuw geformuleerde artikelen. Deze moeten dan ook weer intern bij een hogeschool onder de loep worden genomen ten aanzien van de mogelijke consequenties voor de eigen aanpak...

Daarnaast is het zo dat hogeschool juristen geen voorstanders zijn van onzekerheden en het nemen van besluiten op basis van concepten die nog in bespreking zijn en aldus een zekere dynamiek kennen. Dat houdt in dat pas als de wetgeving op 1 januari 2018 ingaat, de formele aanpassingen op gang kunnen komen. Ook dienen dan nog formeel de medezeggenschapsraad en de daarbij behorende commissies hun oordeel te geven, en vervolgens een en ander te laten vaststellen.

Het is realistisch om te veronderstellen dat dit niet op de meest zorgvuldige wijze gaat lukken voor 1 mei 2018, een datum die van belang is voor de inschrijving en alle daarmee samenhangende zaken. Je kunt wel als hogeschool een nieuw OER voor een Ad laten ingaan per 1 september 2018, maar in praktische zin kun je daarmee niet meteen volledig uit te voeren.

Dus is de vraag: Hoe lang moeten 'we' nemen om de transitie vorm te geven zonder dat 'we' er last van hebben, en daarmee kunnen voorkomen dat (a.s.) studenten in verwarring raken? En wat moet er dan wel allemaal gebeuren, administratief, en in welke volgorde, en wat is het overkoepelende tijdsplan, per instelling en landelijk?

In de komende tijd zullen 'we' dus met elkaar gaan bepalen wat het beste is, en wat OCW kan opnemen in de wetgeving voor de transitieperiode. Het zal vooral ook gaan om de mening van degenen die al een tijdje met het Ad-bijltje hakken, samen met experts op administratief gebied.

Na de Ad een Bachelorgraad behalen

Een van de langst besproken punten was de wijze waarop OCW met inzet van het wetsvoorstel kijkt naar het behalen van de bachelorgraad. Er is sprake van het geven van vrijstellingen door de ontvangende bacheloropleiding, zonder eisen te stellen aan de omvang van het resterende programma (120 EC maar het kan formeel gezien meer of minder zijn...). Maar OCW verwacht wel dat er een studeerbaar programma 'klaarstaat' voor studenten in het geval er in ons land met de Ad inhoudelijk verwante bacheloropleidingen bestaan...

De vraag is nu of die 'wens' misschien toch wat anders kan worden geformuleerd, zonder te komen tot allerlei verplichte constructies. Daarnaast is het zij-instromen bij een (andere) opleiding al geregeld voor het artikel voor EVC, het erkennen van eerder en elders verworven competenties. Ook kan worden gedacht aan de omstandigheid waarbij 'de markt' simpelweg haar werk gaat doen, en dat het hbo in z'n algemeenheid zonder een wettelijke 'verplichting' wel zal komen met aanbiedingen aan Ad'ers om in twee jaar een Bachelor te behalen.

Daarnaast hebben we deeltijdse en duale Ad's, waarbij het behalen van de Bachelor vaak in de private hoek kan worden gerealiseerd. Ook die markt zal vorm gaan krijgen. Tevens krijgen we experimenten met het gebruik van leeruitkomsten (zonder te kijken naar de vereiste studielast en dan kan er veel meer flexibiliteit gaan ontstaan).

Deeltijd/duaal en flexibilisering

Er komen op behoorlijk grote schaal experimenten met deeltijdse en duale opleidingen, Ad en Bachelor. Deze opleidingen mogen zich baseren op leeruitkomsten zonder dat er studiepunten op een directe wijze aan zijn verbonden. Dat maakt het flexibiliseren van leerwegen een stuk gemakkelijker, en kan ook worden aangesloten bij de wijze waarop deeltijdse en duale studenten (kunnen) studeren in combinatie met werk.

Het verzoek aan OCW is om goed te kijken naar eventuele belemmeringen in de wetgeving hiervoor, of liever gezegd, hoe kan een aantal zaken in de wet bevorderend werken, zeker voor de Ad. Er kan dan worden gedacht aan: studieadvies, propedeutische, vestigingsbeleid, en andere zaken die vooral zijn gebaseerd op het gebruik van studiepunten.

Joint degree

In de wet of een daarbij passende regeling zal ook de zaak van de 'joint degree' verder goed worden uitgewerkt. Twee (of meer) hogescholen kunnen samen een Ad aanvragen en verzorgen. Zeker in delen van het land waar meerdere hogescholen werkzaam zijn, kan onnodige concurrentie worden voorkomen met een dergelijk gezamenlijk programma voor een Ad-opleiding.

Propedeutisch examen

Er is ook nadrukkelijk van gedachten gewisseld over het al dan niet kunnen en ook mogen hebben van een propedeutisch examen bij een Ad-opleiding. Deze heeft een propedeutische fase en ook 60 EC voor het eerste leerjaar, maar de overheid heeft het idee dat het uitreiken van een diploma voor het hebben behaald van die 60 EC teveel administratief werk met zich mee zal gaan brengen. En bovendien is het vermoeden dat het uitreiken van drie diploma binnen evenzovele jaren (als alles goed gaat met de student) teveel kan zijn.

Argumenten om het wel te doen waren vanuit de groep:

- Er moet toch ook een cijferlijst worden verstrekt;
- Een school kan toch ook al een verklaring afgeven, dus waarom dan maar niet gewoon een diploma;
- Studenten hechten aan een diploma, zeker als hun collega-bachelorstudenten wel een diploma krijgen, met een echte uitreiking;
- Bij deeltijd en duaal is het van belang dat de werkgever een diploma kan worden overlegd – en vaak is dit ook opgenomen in de afspraken voor de ondersteuning vanuit het bedrijf.

Toelatingseisen e.d.

Er zal hard moeten worden gewerkt aan het formuleren van de toelatingseisen voor de Ad-opleidingen, als zelfstandige leerlijn. Er kan in de eerste fase voor de bestaande Ad's worden uitgegaan van de huidige eisen, maar ook dan zijn er haken en ogen te constateren. Voor bepaalde bacheloropleidingen gelden aanvullende eisen en ook soms voorwaarden als het gaat om specifieke eisen (kunst, hotel, sport...). Blijven die bestaan voor de Ad's of komen er zelfs andere eisen om de hoek kijken?

Voor deeltijd kan de werkervaring in beeld komen, dus of die voor een Ad aan de eisen kan worden toegevoegd.

Er zal ook nog moeten worden bezien waar het verzoek om de formulering van de eisen kan worden neergelegd. Formeel is dat de Vereniging Hogescholen.

Nieuwe aanvragen

In de komende tijd moet wel goed worden bekeken onder welk regime (wet, kaders, beoordeling OCW e.d.) een nieuwe aanvraag voor een Ad het beste kan worden gedaan. Voorkomen moet worden dat hogescholen nu gaan wachten tot 2018 of zelfs 2019 alvorens weer daarmee aan de slag te gaan.

Er is wel een duidelijke hoop dat hogescholen aanvragen blijven doen, wetende dat er straks een goede, realistische en werkbare transitie van programma naar opleiding mogelijk is, en dat de overheid niet van plan is om goed werkende Ad's 'dwars te zitten'.

Diploma-bonus

Het zal er toch van moeten gaan komen, de 'diploma-bonus' voor de Ad. Het zal evenwel ook in technische zin allemaal moeten kunnen, met medeneming van de eisen die aan een rijksbegroting worden gesteld. Zou het dus handig zijn om een Ad-bonus dan ook maar twee jaar na het hebben behaald van de Ad door een student aan de hogeschool te laten uitkeren – of zoiets...

Voor de hand ligt dat de bonus de helft is van hetgeen nu bij de Bachelor wordt uitgekeerd aan de instelling. Maar daarover is nog geen besluit genomen.

Ad na Ad

In het wetsvoorstel staat dat slechts 1 Ad in aanmerking komt voor het betalen van het wettelijk collegegeld. In LeiDocument is daarop al uitgebreid ingegaan. Vanuit de aanwezigen wordt in het verlengde daarvan nogmaals benadrukt dat we met de Ad mede een doelgroep aanboren die juist en vooral meer gebaat is bij 2 keer een Ad dan 1 keer een Bachelor. Er zijn nu al veel jongeren die zich breed willen laten scholen en direct na elkaar Ad's doen. Voor werkenden kan het ook uitermate interessant zijn om zo te kunnen inspelen op de dynamiek in een bedrijf en in de arbeidsmarkt als geheel. Er wordt daarom nadrukkelijk aan OCW gevraagd om hier nog eens naar te kijken, in het kader van het doelgroepenbeleid, de flexibilisering en het streven naar betere vormen voor het levenlang leren.

Studie en Rijksbekostiging

Een student krijgt vier jaar bekostiging mee van de overheid, al weet de betrokkene dat helemaal zelf niet. Het is ook niet van belang voor hem of haar, aangezien er geen directe link is met andere geldzaken, in persoonlijk opzicht...

Voor een Bachelor kan dit voldoende zijn, maar alle studenten met vertraging zorgen ervoor dat met ingang van het vijfde jaar het wettelijk collegegeld de enige inkomsten voor de hogeschool zijn. Als voor vertraagde studenten extra volledige groepen in stand moeten worden gehouden, worden zij 'verliesgevend'.

Nu kan het zo zijn dat iemand meer dan twee jaar over de Ad-opleiding doet, en vervolgens zich aanmeldt bij een bacheloropleiding voor het resterend programma. Uitgaande van dat er dan nog wel twee jaren nodig zijn, wordt deze instromer na een jaar 'verliesgevend' of is meteen al geen inkomstenbron is meer via de Rijksbijdrage. Weigeren van de betrokkene is geen optie, als deze aan de toelatingseisen van de opleiding voldoet en er ook verder geen wettelijke belemmeringen zijn.

Hoe gaat men hier als hbo-sector op reageren? Het betekent dat er toch een vorm van solidariteit nodig is. Want wat is het verschil tussen de student die minimaal 5 jaar bij eenzelfde hogeschool tegen wettelijk collegegeld binnen de Bachelor studeert en de student die via de Ad in de bacheloropleiding terechtkomt en ook 5 jaar over het gehele traject doet?

Een interessante oplossing die zou kunnen opduiken, is een student die met een Ad bij de bacheloropleiding aanklopt en op basis van het studeerbare tweejarig programma de Bachelor kan halen, gewoon weer twee jaren Rijksbekostiging met zich te laten meedragen. Een driejarig resterend programma kan dan niet volledig bekostigd...

(Onze gedachte hierbij: Misschien is zo'n 'aanvullende bekostiging' overigens alleen maar 'geldig' als het ook echt een studeerbaar, tweejarig resterend programma betreft. Mooie prikkel... Maar zo'n constructie moet wel naar alle doelgroepen verkoopbaar zijn, aangezien de vertraagde student in de bacheloropleiding ook geen extra bekostiging krijgt.

Wat wel in het voordeel van de Ad'er speelt, is dat hij/zij met een volledig afgerond dossier met (minimaal) 120 EC aan het resterend programma voor de Bachelor begint, dus minder kans heeft op vertraging. Die kan bij een reguliere bachelorstudent ook al optreden in jaar 2 en zo als een last worden meegenomen naar volgende studie jaren.)

Ad-niveau en onderzoek

Net als voor de Bachelor moet er worden gewerkt aan de Ad-profielen (eindkwalificaties, Body of Knowledge e.d.) om te kunnen bepalen wat nieuwe Ad's zijn, en anders dan bestaande. Ook de

toelatingseisen hebben ermee te maken. Ze moeten een relatie hebben met descriptorren voor niveau 5 (Dublin Descriptorren, EQF/NLQF). Ook hier zal een vorm van afstemming dienen te gaan plaatsvinden. Tevens zal moeten worden bezien wat het 'aspect' onderzoek gaat inhouden.

Cross-overs bij de Ad

In de voorstellen wordt gesproken over het aanbieden van Ad's die over de grenzen van hbo-sectoren heengaan. Dat wordt onderschreven door de aanwezigen. Echter, het blijkt dat juist voor dit soort Ad's bij de beoordeling op doelmatigheid en dus arbeidsmarktrelevantie wordt gekeken naar de onderbouwing van de argumenten voor beide sectoren, en dan nog eens voor diverse niveaus.

Het is dus de vraag hoe de overheid het laten ontstaan van cross-over-Ad's wil gaan bevorderen. Wellicht, zo is de suggestie, is het toestaan van twee Ad's na elkaar tegen wettelijk collegegeld beter, om aldus ook een breedheid te bereiken van de verworven competenties.

Ad en docenten (eisen aan opleiding)

Voor de Bachelor zijn afspraken gemaakt, in het kader van de kwaliteitszorg, over het niveau van de docenten – minimaal een Master. Gaat dit nu ook gelden voor de Ad? Of zal men juist gaan focussen op de waarde die een docent heeft als het gaat om de arbeidsmarktgerichtheid van het Ad-programma?

DAG VAN DE BEROEPSKOLOM

Op 7 oktober a.s. is in De Eenhoorn in Amersfoort de Dag van de Beroepskolom. Er zal veel aandacht zijn voor de Strategische Agenda voor het HO, en dan inzoomend op de samenwerking mbo-hbo op regionaal niveau – binnen de beroepskolom. Het zal duidelijk zijn dat de Ad een interessante rol bij kan gaan spelen, zeker als opleiding.

Een van de inleidingen zal gaan over de consequenties van de wetsvoorstellen rond de Ad voor deze samenwerking. Dan hoeft niet alleen te worden gedacht aan Regionale Associate Colleges, maar vooral om het samen ontwerpen van doorlopende leerwegen, ook via de Ad.

Op www.leidoacademy.nl is bij 'activiteiten' meer aan informatie te vinden.

GRADEN EN TOEVOEGINGEN

In nummer 51 is uitgebreid ingegaan op het wetsvoorstel voor de Ad. Er is relatief weinig aandacht besteed aan het punt van de graden en hun toevoegingen. Nu blijkt naar onze mening dat de bedoeling van OCW: wel een Ad met toevoeging, niet helemaal wordt afgedekt met de voorstellen. Daarom hebben we een analyse hierop losgelaten, hieronder opgenomen.

Onderstaand stuk is daadwerkelijk een verhaal, achter de zoektocht naar wat er al dan niet in de huidige en beoogde nieuwe wet staat rond dit aspect. Het is dan ook voor de liefhebbers, degenen die het interessant vinden om te zien hoe iets 'wordt ontrafeld'. Natuurlijk kan een jurist anders naar bepaalde conclusies kijken, maar dat maakt een discussie alleen maar boeiender. Dus mocht u jurist zijn: stuur de reacties maar door...

Artikel over toevoegingen aan graden: verplichting

Artikel 7.10a in de WHW gaat over graden en toevoegingen. Voor B en M in het hbo kan dit 'of Arts (A)' en 'of Science (Sc)' zijn, voor de Ad sowieso niet. Alles wat hiervan afwijkt moet langs de NVAO (5a.2 lid 2a) en dient vervolgens door OCW te worden vastgesteld, inclusief de afkorting. Voor het wetenschappelijk onderwijs (wo) is er is een ministeriële regeling (7.10a, lid 1), maar dan ook inclusief de afkorting.

Lid 1 van het artikel gaat specifiek over het wetenschappelijk onderwijs. Standaard wordt in het wo, dus door universiteiten, 'of Arts' en 'of Science' gebruikt. Afwijkingen ervan zijn uitzonderlijk, maar kunnen internationaal gezien handig zijn. Deze aanvragen dienen ook wel via de minister te lopen.

Op basis van het artikel kan worden geconcludeerd dat er een verplichting bestaat tot het hebben van een toevoeging voor de (huidige) opleidingen – en dat is zeker van belang om dat hier te constateren.

Wetsvoorstel voor dit artikel

Hier het wetsvoorstel voor het betreffende artikel, met een aantal behoorlijke aanpassingen:

Artikel 7.10a Verlening van graden

- 1. Het instellingsbestuur verleent de graad Bachelor aan degene die in het wetenschappelijk onderwijs met goed gevolg het afsluitend examen van een bacheloropleiding heeft afgelegd en de graad Master die het afsluitende examen van een mastersopleiding of een postinitiële masteropleiding als bedoeld in artikel 7.3b, onderdeel a, heeft afgelegd. Afhankelijk van het vakgebied waarin het met goed gevolg afgelegde afsluitend examen van een bacheloropleiding, een masteropleiding of postinitiële masteropleiding is afgelegd, wordt aan de verleende graad toegevoegd 'of Arts' dan wel 'of Science'. Bij ministeriële regeling kan voor een opleiding of een groep van opleidingen een andere toevoeging worden vastgesteld.*
- 2. Het instellingsbestuur verleent de graad Associate degree, de graad Bachelor en de graad Master aan degene die met goed gevolg het afsluitend examen van onderscheidenlijk een associate degree-opleiding, een bacheloropleiding, een masteropleiding of een postinitiële masteropleiding als bedoeld in artikel 7.3b, onderdeel b, heeft afgelegd. Afhankelijk van het vakgebied waarin het met goed gevolg afgelegde afsluitend examen van een bacheloropleiding, een masteropleiding of een postinitiële masteropleiding is afgelegd, wordt aan de verleende graad de toevoeging verbonden die op grond van artikel 5a.2, lid 2a, onder a, met positief resultaat is getoetst.*
- 3. Het instellingsbestuur kan de graad en de toevoeging aanvullen met de vermelding van het vakgebied of het beroepenveld waarop de graad betrekking heeft.*

Toetsing naam en toevoeging door de NVAO

Er kan voor een hbo-opleiding als het gaat om de toevoeging aan de graad (en de naam) door de hogeschool een voorstel worden gedaan (als het om een nieuwe opleiding gaat of als men graag iets anders wil). De NVAO gaat ernaar kijken, op basis van artikel 5a.2, lid 2a:

Het accreditatieorgaan toetst bij de accreditatie en de toets nieuwe opleiding tevens:

- a. de door een instellingsbestuur voorgestelde toevoeging aan een graad als bedoeld in artikel 7.10a, tweede lid, op internationale herkenbaarheid aan de hand van een referentielijst die bij ministeriële regeling wordt vastgesteld;*
- b. of de door het instellingsbestuur gehanteerde naam van de opleiding voldoende inzicht biedt in de inhoud van de opleiding en aansluit bij hetgeen gebruikelijk is binnen de visitatiegroep of sector waartoe de opleiding behoort.*

Dat is op zich heel helder, ook al is het uiteraard zo dat men als NVAO voor het hbo wel referentiemateriaal moet hebben, als beoordelingskader. Voor de Ad was dat (wat betreft de naam) mede de Bachelor, maar dat wordt straks dus zoeken geblazen – gelet op een zinvolle en relevante bundeling van soortgelijke Ad's.

Vaststellen van de afkorting – op basis van beoordeling

Een graad heeft wettelijk een afkorting en dienaangaande moet er actie worden ondernomen. Met het oog daarop is er het (nieuwe) derde lid van artikel 7.19a:

- 3. In de ministeriële regeling, bedoeld in artikel 7.10a, eerste lid, dan wel in het besluit dat op grond van artikel 5a.2, lid 2a, wordt genomen, wordt met betrekking tot een andere toevoeging aan de graad als bedoeld in artikel 7.10a, eerste en tweede lid, tevens de afkorting vastgesteld.*

Voor het hbo betekent dit dat het voorstel dat een hogeschool doet voor de toevoeging aan de graad, wordt getoetst door de NVAO - en dat dan meteen de afkorting dient te worden vastgesteld, om op dit punt verwarring te voorkomen. Het is niet bekend of je als instelling zelf een voorstel mag doen, maar de NVAO zal er wel zelf een referentiekader voor hebben.

In lid 2 van 7.10a staat niet dat de Ad een toevoeging krijgt. Er kan dus ook geen afkorting worden vastgesteld door de NVAO en OCW.... Er is gewoon geen basis voor – ook niet als er iets wordt gedaan met lid 3 voor 7.10a (zie verderop). Dit artikel 7.19a, lid 3, over de afkorting verwijst alleen maar naar de eerste tweede leden...

De toevoeging op zich in het hbo: basis ervoor

Laten we eens verder inzoomen op de toevoeging op zich, en wat daarmee allemaal mogelijk is. Volgens lid 2 van het huidige en ook het nieuwe artikel 7.10a levert het Ad-programma resp. de Ad-opleiding de graad Ad op, maar er mag nog steeds geen toevoeging aan deze graad plaatsvinden. Een hogeschool kan niet op basis van dit lid bij een nieuwe Ad dan wel de accreditatie van een Ad komen aanzetten bij de NVAO met een voorstel dienaangaande.

Voor de B en M mag het dus gewoon wel, nog steeds. De toevoeging dient te zijn gebaseerd op het 'vakgebied' waarop de opleiding betrekking. Dat is interessant maar ook opmerkelijk omdat het hbo eerder op een sector van het beroepenveld dan op een vakgebied betrekking heeft. Zo studeert een wo'er 'economie' en doet een hbo'er 'bedrijfseconomie' (los van lerarenopleidingen die altijd op vakken zijn gericht, maar dan wel in combinatie met het beroep van leraar en docent...).

Als we kijken naar de WHW staat er als definitie voor het hbo: *'hoger beroepsonderwijs: onderwijs dat is gericht op de overdracht van theoretische kennis en op de ontwikkeling van vaardigheden in nauwe aansluiting op de beroepspraktijk.'*

Dus hier staat 'beroepspraktijk', een ander woord voor 'beroepenveld'... Kijk ook maar eens naar het (huidige) artikel 1.3 lid 3: *'Hogescholen zijn gericht op het verzorgen van hoger beroepsonderwijs. Zij verrichten ontwerp- en ontwikkelactiviteiten of onderzoek gericht op de beroepspraktijk. Zij verzorgen in elk geval bacheloropleidingen in het hoger beroepsonderwijs, zij verzorgen in voorkomende gevallen masteropleidingen in het hoger beroepsonderwijs en zij dragen in elk geval kennis over ten behoeve van de maatschappij. Zij dragen bij aan de ontwikkeling van beroepen waarop het onderwijs is gericht.'*

Kortom, er zou eigenlijk moeten staan in lid 2 van artikel 7.10a: *'Afhankelijk van het beroepenveld waarvoor...'* in plaats van: *'Afhankelijk van het vakgebied waarin...'*. Ook zou kunnen: *'Afhankelijk van de beroepspraktijk waarvoor...'* (de WHW volgend qua omschrijving van wat hbo is).

Maar goed, die toevoeging kan ook 'of Arts' of 'of Science' zijn, als is aangetoond dat die internationaal gangbaar is en het beroepenveld zich daarbij aansluit – of dat de opleiding voldoende onderzoek kent, of zoiets. Dat is aan de NVAO om te bepalen.

Of het is zo... en dat zou helemaal interessant zijn, dat de wetgever hier toch heel bewust het begrip 'vakgebied' gebruikt, en dat de NVAO bijvoorbeeld alleen maar positief kan adviseren over het gebruik van 'of Arts' en 'of Science' als de hbo-opleiding zich meer richt op een vakgebied dan op het beroepenveld, dus vooral een academische insteek kent. We zien evenwel dat heel veel (reeds bestaande) hbo-opleidingen nu mogen werken met 'of Arts' en 'of Science' en de vraag is of daarmee wordt aangesloten bij de wet.

Maar nu nog steeds niets voor de Ad, dus...

Tot zover is er geen aanleiding om aan te nemen dat ook aan de Ad iets kan worden toegevoegd. Dat is dus ook niet meteen geregeld via het nieuwe wetsvoorstel met inzet van lid 2, als zou je denken dat een vermelding aldaar geen enkel kwaad kan.

Daarom stappen we vervolgens over naar lid 3 van 7.10a. Daar staat nu: *'Het instellingsbestuur kan de graad en de toevoeging aanvullen...'*. Dit lid wordt echter niet aangepast in de voorstellen voor de Ad-wetgeving – ook niet om de Ad van dienst te kunnen zijn met een 'toevoeging'.

Hetgeen in lid 3 staat betreft een 'aanvulling' op zich, een mogelijkheid die past bij de huidige situatie nl. dat de Ad geen toevoeging heeft. Dus daar is niets mee te doen.

Daarnaast is het zo dat taalkundig gezien in deze context 'graad' en 'toevoeging' aan elkaar verbonden zijn - en volgens lid 3 krijgt is het deze combinatie die een aanvulling kan krijgen. 'Iets

aanvullen' wil zeggen dat er al een actie heeft plaatsgevonden, in dit geval de toevoeging aan de graad. Anders gezegd, de toevoeging kan niet zonder de graad (en andersom)...

Er wordt tevens geen uitspraak gedaan wat de uitwerking van het 'aanvullen' is, dus het 'hoe'. Bedoelt men dat het wordt: 'Graad + toevoeging + aanvulling', dus is er sprake van 'drie delen' bij hetgeen aldus wordt 'gecomponeerd'? Of zegt men hiermee wellicht dat in het document waarop formeel de graad en toevoeging staan (diploma bijv.) ook die aanvulling wordt vermeld?

Alles wijst er nu op dat OCW toch dit lid 3 wil gebruiken voor de Associate degree, in die zin dat de Ad niet onder lid 2 valt en dat een hogeschool via een eigenstandig instellingsbesluit kan komen tot een aanvulling op deze graad. Opmerkelijk is echter ook dat tot nu toe geen enkel beroep is gedaan op dit lid, om de Ad van een toevoeging te voorzien (of is een toevoeging iets geheel anders dan een aanvulling?).

Op basis van de oude (huidige) formulering kan deze wens van OCW dus niet worden vervuld. Dan zou er zoiets moeten staan als: 'Het instellingsbestuur kan de graad, al dan niet met een toevoeging, aanvullen....' Of er kan een lid 4 bij: 'Het instellingsbestuur kan zorgdragen voor een toevoeging aan de graad Associate degree op basis van de beroepspraktijk waarop de opleiding zich richt.' En dan wel zorgen dat de artikelen over de NVAO en de graad, toevoeging en afkorting ook naar dit lid 4 verwijzen...

We komen erop terug!

Aanvulling op een toevoeging bij een graad

Eerst maar uitgaan van wat er staat, dus dat de graad al een toevoeging heeft gekregen - en dan gaat het alleen maar over de B en M... geen Ad. Het instellingsbestuur kan op basis van lid 3 zelf, zonder tussenkomst van NVAO of OCW, er nog iets aan toevoegen als hogeschool of universiteit.

Bij de universiteit kan het volgens lid 3 zijn voor het vakgebied (beroepenveld kan ook wel... maar ja, universiteiten wijzen hierbij op hun academische vrijheid...). Echter, de eerste toevoeging was ook al gebaseerd op het vakgebied. Dus dan hebben we te maken met een dubbele benadrukking ervan, en wat daarvan de zin?

Een hogeschool mag volgens lid 2 de toevoeging koppelen aan het vakgebied (...) en kan met lid 3 in de hand er iets aan toevoegen qua vakgebied (bij 'of Arts' en 'of Science') en qua beroepenveld (beroepspraktijk) voor alle andere gevallen bij een B en M.

Dat levert aldus een graad op met twee 'achtervoegsels'. Is dat teveel van het goede (en nogmaals vreemd dat dit lid er zo al jaren staat, in de WHW, voor de B en M) of vergroot het de duidelijkheid voor de doelgroepen?

Hoe kon dit zo alles bij elkaar ontstaan?

Even kijken naar het historisch perspectief. Dit artikel als geheel is een mooi voorbeeld van de uitkomst van een discussie nadat al iets was besloten en vervolgens op basis van een compromis dan wel besluit een aanpassing dient plaats te vinden. Denk bijv. ook aan het artikel over 3 jaar hbo-bachelor voor vwo'ers, en het artikel over studielast voor deeltijders. Zoiets leidt tot knip- en plakwerk om het bestaande overeind te houden en tegelijkertijd de nieuwe situatie onder woorden te brengen.

Het wo had vanaf het begin 'of Arts' en 'of Science', het hbo niet – aanleiding voor een jarenlange discussie over de internationale herkenbaarheid. Enige tijd geleden is besloten om toch ook bij het hbo deze titels toe te staan - en dan begint dit 'aanvulwerk'. Het resultaat was het huidige artikel 7.10a. En nu met een aangepast artikel in het voorliggende wetsvoorstel.

In de tussentijd gaan we van de Ad een opleiding maken, dus weer iets nieuws. In de bestaande WHW mag de Ad als programma nadrukkelijk geen toevoeging claimen, ook al vanwege het feit dat deze binnen de bacheloropleiding valt. Maar het was mede om te voorkomen dat een Ad ook de toevoeging 'of Arts' of 'of Science' kan krijgen...

Wat te doen...

Nu, dat laatste wil OCW nu nog steeds vermijden: geen 'A' en 'Sc' achter de Ad (geen AdA en AdSc). Dus kennelijk vandaar dat de Ad in lid 2 (nieuw) niet wordt genoemd, hoewel daar niets

over deze toevoegingen voor de B en M staat. Onterechte angst – of is men bang voor de relatie tussen ‘A en Sc’ en ‘vakgebied’?

OCW wil toch wel dat de Ad als zelfstandige opleiding een toevoeging krijgt, gekoppeld aan het beroepenveld (dus de beroepspraktijk). Terecht, gelet op de herkenbaarheid van de Ad-opleiding, als een sterk arbeidsmarktrelevant programma.

Kennelijk kan dit gebeuren via het bestaande lid 3, denkt OCW. Wij denken dus van niet, maar stel dat het zo zou zijn (of dat het lid in die richting wordt aangepast), dan valt de toevoeging als zodanig onder de complete verantwoordelijkheid van het instellingsbestuur, en niet van de NVAO via een toetsing of van OCW via een regeling. Als men dit zo wil doen met volledige vrijheid voor elke hogeschool, kan het leiden voor dezelfde soort Ad-opleidingen tot allemaal verschillende toevoegingen...

Of OCW het beoogde doel bereikt op deze manier, is de vraag. Want omdat de NVAO straks alle Ad-opleidingen ook graag geclusterd wil beoordelen – zoiets kan niet meer in samenhang met de Bachelors – lijkt een vergelijkbare behandeling voor de Ad gewenst.

Make-over voor 7.10a: voorstel

Samengevat zou je kunnen zeggen dat artikel 7.10a een make-over verdient, ook als het gaat om het huidige voorstel voor aanpassingen. Daarom hieronder een voorstel.

Overigens moet worden gesteld dat – naar onze mening – dit artikel, ook in de nieuwe versie, taalkundig gezien niet de schoonheidsprijs verdient. Derhalve nemen we een paar gedachten voor verbeteringen op die punten maar meteen mee.

Voorstel

Artikel 7.10a Verlening van graden en toevoegingen aan en aanvullingen bij graden

1. Het instellingsbestuur verleent in het wetenschappelijk onderwijs de graad Bachelor of de graad Master aan degene die met goed gevolg het afsluitend examen heeft afgelegd van een bacheloropleiding respectievelijk masteropleiding of post-initiële masteropleiding als bedoeld in artikel 7.3b, onderdeel a. Afhankelijk van het vakgebied van de opleiding wordt aan de verleende graad toegevoegd ‘of Arts’ dan wel ‘of Science’. Bij ministeriële regeling kan voor een opleiding of een groep van opleidingen een andere toevoeging worden vastgesteld.
2. Het instellingsbestuur verleent in het hoger beroepsonderwijs de graad Associate degree, de graad Bachelor of de graad Master aan degene die met goed gevolg het afsluitend examen heeft afgelegd van een associate degree-opleiding, bacheloropleiding respectievelijk masteropleiding of post-initiële masteropleiding als bedoeld in artikel 7.3b, onderdeel b. Afhankelijk van de beroepspraktijk waarop de opleiding zich richt, vindt aan de verleende graad de toevoeging plaats die op grond van artikel 5a.2 lid 2a, onder a, met positief resultaat is getoetst.
3. Het instellingsbestuur kan de graden Bachelor en Master met de toevoeging ‘of Arts’ dan wel ‘of Science’ aanvullen met de vermelding van het vakgebied of het beroepenveld waarop de betreffende opleiding betrekking heeft.

Toelichting

Hierbij een aantal kanttekeningen ter toelichting.

- De tekst voor de eerste twee leden zijn gestroomlijnd – en ingedikt, om het simpeler en transparanter te houden. Ook dezelfde insteek kan worden gebruikt voor wo en hbo, met gelijksoortige verwijzingen.
- Er is altijd sprake van een toevoeging, volgens de betrokken artikelen. De hogeschool doet een voorstel en de NVAO toetst de toevoeging. Er is dus geen sprake van een soort ‘vrijwilligheid’ op dit punt.

- Omdat de NVAO deze toetsing verricht, kan de Ad gewoon worden meegenomen in lid 2. Als men voorstelt om aan de Ad toe te voegen: 'of Arts' dan wel 'of Science', zal het de NVAO zijn die in alle gevallen een negatief advies afgeeft.
- Daarnaast zou het huidige lid 3 zou - vanwege het feit dat deze aanvulling niet via de NVAO loopt (zie artikel 5a.2, lid 2a) en daar derhalve niet wordt getoetst - de mogelijkheid openlaten om toch zelf 'of Arts' en 'of Science' te kunnen gebruiken. In de praktijk zal dit niet gebeuren – en zal men het niet durven. Ook lijkt het dat deze toevoegingen zijn beschermd, op basis van de WHW.
- Maar lid 3 lijkt overbodig als er toch altijd al een toevoeging nodig is. Waarom zou men graag nog een tweede toevoeging (aanvulling) willen hebben? Het is voorstelbaar dat bij 'of Arts' en 'of Science' de behoefte bestaat om deze algemene toevoeging te verduidelijken via een toevoeging met betrekking tot het vakgebied dan wel beroepenveld. Maar we hebben ook nog het diploma-supplement waarin beschreven staat waarop de opleiding betrekking heeft...
- Cruciaal is dat dit lid 3 nu tevens niet onder de regeling valt waarmee de afkorting wordt vastgelegd. Als men kiest voor een Bachelor of Economics, kan in de regeling komen te staan dat de afkorting is: BEc. Maar als men een 'Bachelor of Science' heeft en de hogeschool voegt er zelf: in Economics aan toe, dan wordt het: 'Bachelor of Science in Economics' en dus 'BSc in Economics'. Of mag men zelf besluiten tot: BScEc? Leuker is het niet te maken...
- Lid 3 is dus kennelijk bedoeld, in de voorgestelde vorm in de wetwijziging, om de Ad een toevoeging te kunnen laten krijgen – en de hogeschool zelf te laten bepalen wat die is en wat de afkorting is. Maar ons voorstel is om dit bij lid 2 te doen, in een controleerbare vorm.
- Dus toch maar lid 3 weglaten?

En dan ook nog kort kijken naar artikel 7.19a, lid 3...

Ons viel ook nog wat op in lid 3 van artikel 1.19a. dat luidt:

3. *In de ministeriële regeling, bedoeld in artikel 7.10a, eerste lid, dan wel in het besluit dat op grond van artikel 5a.2, lid 2a, wordt genomen, wordt met betrekking tot een andere toevoeging aan de graad als bedoeld in artikel 7.10a, eerste en tweede lid, tevens de afkorting vastgesteld.*

Er wordt dus - voor het hbo - verwezen naar een situatie die te maken heeft met een 'andere toevoeging' die op basis van 7.10a, tweede lid wordt voorgesteld. Maar... er is aldaar geen sprake van een 'andere'...

Er is alleen maar sprake van een voorstel, een eerste toevoeging die moet worden getoetst. De NVAO toetst ze aldus allemaal, zeker als een voorstel afwijkt van hetgeen voor dat type opleiding al een keer is vastgesteld en ook gebruikelijk is. En als dat voorstel wordt gehonoreerd, stelt men meteen de afkorting vast. Dat is de 'een' en niet de 'ander'.

Voor het wo kan er dus wel sprake zijn van een 'andere' toevoeging nl. naast 'of Arts' en 'of Science'. Die toevoegingen kunnen ook gelden voor het hbo, maar niet automatisch. Het is de NVAO die daarover een voorstel doet, na een toetsing – en dan is er een ministeriële regeling.

Voorstel voor aanpassing

Wellicht kan het derde lid van 7.19a beter als volgt worden verwoord, er vanuit gaande dat de Ad wordt opgenomen in lid 2 van artikel 7.10a:

3. *In de ministeriële regeling, bedoeld in artikel 7.10a, eerste lid, dan wel in het besluit dat op grond van artikel 5a.2, lid 2a, wordt genomen, wordt tevens met betrekking tot de andere toevoeging aan de graad als bedoeld in artikel 7.10a, eerste lid, en de toevoeging aan de graad als bedoeld in artikel 7.10a, tweede lid, de afkorting vastgesteld.*
-